

הישיבה השלוש מאות ארבעים ותשע (שמט)

ביום י"ח בטבת התשע"ז (16 בינואר 2017) בשעה 12:30, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים עוזי אורנן, יואל אליצור, יעקב בן-טולילה, משה בר-אשר (יו"ר), אבי הורביץ, אפרים חזן, חיים כהן, קציעה כ"ץ, מרדכי מישור, אהרן ממון, יוסף עופר, שמואל פסברג, שמא יהודה פרידמן, אורה שורצולד; החברות-היועצות מלכה זמלי, יעל רשף; מנכ"לית האקדמיה טלי בן-יהודה; המזכירה המדעית רונית גדיש ועובדי המזכירות המדעית ברק דן, בת-שבע ורדי, תמר קציר.

סדר היום: א. אישור זיכרונות האקדמיה לשנים התשע"א-התשע"ד
ב. המילון למונחי גאוגרפיה אנושית
ג. כללי הכתיב חסר הניקוד: המשך הדיון

א. אישור זיכרונות האקדמיה לשנים התשע"א-התשע"ד

מ' בר-אשר: חברי האקדמיה, אני מתכבד לפתוח את ישיבת המליאה. לפני עשרה ימים הלך לעולמו חברנו דוד טלשיר. אני מבקש לכבד את זכרו בקימה.

נתחיל באישור הכרך של זיכרונות האקדמיה ללשון העברית לשנים התשע"א-התשע"ד, שערך ברק דן. מי שירצה יקבלו בכוא העת, אבל כעת המליאה צריכה לאשר את פרסומו בהצבעה.

פה אחד אושרו זיכרונות הדברים לשנים התשע"א-התשע"ד (ישיבות שיז-שלו).
[הערת העורך: הכרך יצא לאור בהמשך השנה.]

ב. המילון למונחי גאוגרפיה אנושית

ההקדמה לרשימת המונחים (מתוך ההודעה למליאה)

את המילון הכינה הוועדה למונחי הגאוגרפיה של האקדמיה ללשון העברית בשיתוף המחלקה לגאוגרפיה ופיתוח סביבתי באוניברסיטת בן-גוריון בנגב. הוועדה הוקמה בשנת תשס"ה (2005) והכינה מילון מעודכן ועכשווי בתחום הגאוגרפיה האנושית. תחום רחב זה

כולל מגוון שדות ועולמות ידע: גאוגרפיה עירונית, גאוגרפיה פוליטית, גאוגרפיה כלכלית, שימושי קרקע, נוף וסביבה, פילוסופיה ומתודולוגיה גאוגרפית ועוד. חברי הוועדה: אנשי המקצוע (כולם מאוניברסיטת בן-גוריון בנגב) פרופ' אבינועם מאיר (יו"ר), ד"ר נורית אלפסי, ד"ר בתיה רודד (גם ממכללת אחוה), ד"ר צבי שילוני (מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות), פרופ' שאול קרקובר (תשס"ה). מן האקדמיה ללשון העברית: יעקב בן-טולילה, דוד טלשיר (ז"ל), אלישע קימרון. מרכז הוועדה: ד"ר ארנון בן-ישראל.

הקריאה הראשונה של רשימת המונחים נסתיימה בשנת תשע"ד. הרשימה נערכה במזכירות המדעית של האקדמיה, והיא הופצה בסוף תשע"ד לחברי האגודה הגאוגרפית הישראלית ובסוף תשע"ה לחברי האקדמיה – לשם קבלת הערות. חברי האקדמיה שולמית אליצור, מלכה זמלי, מרדכי מישור ואורה שורצולד העירו על המילון. עוד העירו עובדות המזכירות המדעית רונית גדיש, תמר קציר וטובה שטראוס שרברין. לאחר הטיפול בהערות הוגש המילון לוועדת המינוח המרכזית ונדון בה בשלוש ישיבות בשנת תשע"ו (שתיים באייר ואחת בתמוז).

מ' בראש: לפנינו רשימת מונחי הגאוגרפיה האנושית, פרי עבודת הוועדה למונחי הגאוגרפיה. חברנו טלשיר ז"ל היה האיש שכונן את הוועדה, הפעיל אותה והיה פעיל בה כל השנים. יושב ראש הוועדה אבינועם מאיר היה אמור לבוא לכאן היום, אבל נבצר ממנו הדבר. נציג הוועדה שעיימנו כאן הוא חברנו יעקב בן-טולילה.

ר' גדיש: לבקשת נשיא האקדמיה קיבל עליו טלשיר לגייס אנשים מדרום הארץ כדי שהוועדה תתכנס ותפעל בבאר שבע. כך קרמה עור וגידים בשנת תשס"ה הוועדה למונחי גאוגרפיה באוניברסיטת בן-גוריון, והיא התמקדה בגאוגרפיה אנושית. הוועדה הציעה, בין היתר, שפריפריה תיקרא שולָה. כלומר לאנשי הפריפריה לא הייתה בעיה להיקרא אנשי שולה, אבל ההצעה נודעה בציבור וגררה תגובות חריפות. מאז קיבלנו הצעות רבות אחרות, אבל לא עלה בדינו לגבש רשימה מצומצמת של הצעות מובילות, ולפי שעה הוצאה פריפריה מהמילון ותידון בנפרד. בשאלות ספורות נוספות תדון ועדת המינוח בקרוב, אבל העדפנו שלא לעכב את אישור 800 המונחים שכבר נידונו. עוד אציין שברשימה נותרו לא מעט לעזים שלא נמצא להם פתרון עברי הולם, כמו **אָנְרְכִיזְם, אַנְגְלוֹצֶנְטְרִיות, בְּיוֹסְפֶּרָה, כּוּרְלוֹגְיָה.**

הרשימה כולה נשלחה לעיונכם ולהערותיכם, וחידושי הוועדה – דוגמת **רַב־כָּרְךְ (megalopolis), תְּחוּמֵי טְרִיטורִיאַלִי,** כגון מים תחומתיים, **נְשִׁיגוּת (affordability),** כגון נשיגות דוור, **עִיר הַלִּיכָה (walkable city)** 'עיר נוחה להליכה' או **עִיר אֶבּוֹבָה (doughnut city)** 'עיר שהמרכז שלה נחלש' – רוכזו ברשימה שלפניכם. אלה אינם עומדים לדיון. השאלה היחידה שוועדת המינוח המרכזית מבקשת בה את הכרעת המליאה היא ההצעה **כְּפָרְךְ (exurb)** 'קהילה כפרית שעומדת להפוך לפרוור בשל פיתוח' – בדומה לקיבוץ רמת רחל, הנושק לירושלים והופך מיישוב עצמאי לפרוור כפרי של ירושלים. ועדת המינוח המרכזית התלבטה במונח הזה בעיקר בשל היותו הלחם.

מ' בר־אשר: לפני שנדון בהלחם המוצע כפרוור, אני רוצה לספר לכם שחברנו אהרן דותן העיר לי ממיטת חוליו כי בעבר הרחוק, טרם בואי לאקדמיה, כאשר מילון הגיע לסיומו, היו מדפיסים בסופו במרכז את ההצעות החדשות. אני רואה את ההיגיון בדבר הזה, והבטחתי לדותן שכך ייעשה מכאן ואילך.

ר' גדיש: בעבר הלא רחוק היה המצב גרוע בהרבה: ממילונים בני אלפי מונחים הובאו לידיעת ועדת המינוח המרכזית רק המונחים החדשים או רק מונחים ששוננו. התוצאה הייתה שבאלפי מונחים לא שזפה האקדמיה את עינה. יש חשיבות רבה לראות את המילון השלם ואת המילים בהקשרן, ובהשוואה למילונים ההם בהחלט התקדמנו.

מ' בר־אשר: בהחלט. האם יש הערות על כפרוור?

א' חזן: אי אפשר לפסול את דרך ההלחם לגמרי. יש הלחמים יפים, בדרך כלל כששני עיצורים משותפים למילים המולחמות – כבמילה דחפור. גם הפעם ההלחם מוצלח, ויש סיכוי כי ייקלט.

מ' בר־אשר: זכור לי כי בעבר חשבנו שהמילה כְּסָפֵר שחידש בנק דיסקונט ל־teller מורכבת מן המילה כסף ומן הסיומת ךָּ. לימים התברר שמציעיה חשבו על הלחם המילה כסף והפועל סָפַר.

י' בן־טולילה: אני רוצה לשאול על מונח אחר: המונח invasion and succession מתורגם פְּלִיִּשָּׁה וִירִיִּשָּׁה. האם יְרִיִּשָּׁה היא בגדר חידוש?

מ' זמלי: היא חודשה כבר בשנת תש"ן במונחי טכנולוגיית המידע תמורת inheritance.

ר' גדיש: במונחי ביולוגיה succession הוא מְעַקְבָּת, וירישה איננה חידוש אלא שינוי קביעה קודמת.

מ' בר־אשר: האם יש הערות או שאלות נוספות?

מ' זמלי: אני מסתייגת – כפי שהסתייגתי לפני שנה – מן השימוש במילה הלועזית תאוריה – כשיש באמתחתנו החלופה העברית תורה. כאן מדובר למשל במונח economic base theory המתורגם תְּאֹרִיַּת הַמָּסָד הַכֶּלְכְּלִי. כזכור אני גם מציעה לתאוריה חלופה עברית חדשה: תוֹרְיָה.

ר' גדיש: השאלה הזאת נמצאת על סדר היום של ועדת המינוח.

מ' בר־אשר: אם כן נצביע על אישור המילון, זולתי עשרת המונחים שעוד לא הושלם הדיון בהם. גם החלופה לתאוריה תידון באותה הזדמנות.

הצבעה

בעד אישור המילון לגאוגרפיה אנושית – פה אחד.

מ' בר-אשר: המילון אושר.

ג. כללי הכתיב חסר הניקוד: המשך הדיון

מ' בר-אשר: נמשיך בדיון בהצעות ועדת הדקדוק לשינויים בכללי הכתיב. כמה מן ההצעות – ונראה לי שהחשובות שבהן – כבר אושרו בתחילת השנה בישיבה שמו. נותרו כמה שאלות נקודתיות, בעיקר בכלל ד (תנועת e) על החריגים לאי-ציון תנועה זו ביו"ד, ושאלה מהותית על הרכבת הניקוד על הכתיב המלא. החרגי הראשון שנדון בו בכלל ד הוא ההצעה שבעתיד בניין קל בפעלים ידע וידעו, ילד וילדו, יצא ויצאו, ירד וירדו, ישב וישבו תוכפל היו"ד: יידע, יידעו וכו'.

י' עופר: הבעיה היא שהכתיב הלא מנוקד אינו פותר את הדרוש-משמעות של הפעלים האלה כל עוד הם נכתבים ביו"ד אחת. אין לדעת אם הכוונה לעבר או לעתיד, ולא תמיד קל להבין זאת מן ההקשר. אנו רגילים להשיב שמומלץ להיעזר במקרים האלה בניקוד עזר, אבל היום גם היודעים לנקד לא יכולים לעשות כן בכל הטקסטים, למשל במסרונים בטלפונים הניידים.

ח' כהן: העובדה היא שבעיתונים ובכתיבה רגילה הפעלים האלה בזמן עתיד נכתבים בשתי יו"דים.

מ' בר-אשר: הבעיה היא שאנו חותרים לצמצום מספר החריגים לכלל, לא להרחבתם. ככל שנצמצם את החריגים, הכתיב שלנו יהיה שיטתי יותר. כידוע אין פתרון לכל בעיות הכתיב בעברית, ופתרון אחד יכול ליצור בעיה אחרת. למשל הכתיב המוצע ייצא ליצא הוא גם הכתיב חסר הניקוד של הפועל יצא אם כי ברור שהפועל יצא שכיח בהרכבה. יתרה מזו, גם בשורש יצ"א בכניין פיעל אין הכתיב הלא מנוקד ייצא מבחין בין צורת העבר לעתיד.

ר' גריש: בהצעתה זו ראתה ועדת הדקדוק לנגד עיניה גם את המציאות. זאת איננה ברייה חדשה, אלא פתרון שהגה הציבור, וגם אם איננו אידיאלי, יש בו היגיון. הוא מצומצם לשתי צורות בחמישה פעלים. מסרון מעין 'הוא יצא לקחת אותך' נקרא בשתי דרכים, והשאלה אם הפועל בעבר או בעתיד היא שאלה קריטית שבכלים שיש בידינו היום אי אפשר לפותרה.

מ' בר-אשר: השימוש העיקרי ביו"ד הוא לציון התנועה i, לא e, והיו"ד הנוספת יכולה להוביל להגייה לא רצויה. זאת ועוד, חוץ מעולם המסרונים יש גם עברית ערוכה, וצריך להתחשב בה ובעורכיה. אני חושש ששינוי כזה יקומם עלינו את עורכי הלשון המקפידים על כתיבה ביו"ד אחת.

ח' כהן: בהצעה הזאת איננו הולכים לקראת הציבור אלא מאמצים את מה שהתקבל בכתיבה העברית. הכתיב איננו הלכה למשה מסיני, אלא מעשה ידי אדם, מעשה האקדמיה. אילו היו נהוגים הכתיבים יירד, ייצא וכו' כשנקבעו כללי הכתיב לראשונה, אני מניח שכך היה נקבע כתיב הפעלים האלה כבר אז.

י' אליצור: לפי הכתיב היום נקל להבחין בין ייצא ובין ייצא.

י' עופר: אין דומה שכיחות הפועל ייצא לפועל ייצא. היחס הוא אחת למאה. אבל אם כותרת הידיעה היא 'מסע הלוויה של שמעון פרס יצא מהכנסת', צריך להוסיף לקרוא עוד שלוש שורות כדי להבין אם הוא כבר יצא או שהוא עתיד לצאת.

ר' גדיש: ארבעה מחמשת הפעלים האלה, למעט הפועל ילד, הם מהפעלים הנפוצים ביותר בעברית. גם חריגים אחרים נקבעו או הוצעו בגלל שכיחותם הרבה – מילים כמו שנה, פרות, ברכה.

א' ממנ: הסתברות היא הסתברות, אבל בשביל מי שקורא טקסט ספציפי חשוב ההקשר הספציפי, לא ההסתברות. הוא צריך להחליט לפי ההקשר אם זה ייצא או ייצא, אם זה ידע או ידע, אם זה ישב או ישב, ופתרון בעיה אחת שיוצר בעיה אחרת איננו פתרון טוב. כך או כך צריך הקורא להחליט על המשמעות מההקשר. אם הכתיב ביו"ד כפולה כבר נוהג, אפשר לחכות עוד עשור ולראות אם גם סופרים ועורכי לשון מאמצים אותו. אינני סבור שצריך להכשיר את הכתיב הזה כבר עתה.

א' שורצולד: אני חוששת שהכתיב בשתי יו"דים יפתח פתח לא רק לתנועת i ביו"ד – ישב במקום ישב – אלא גם בשאר הגופים – תשב, תשבי, נשב וכו'.

מ' בראשר: עבירה גוררת עבירה.

א' חזן: לא נראה לי שהכתיב ביו"ד כפולה נפוץ עד כדי כך שאין ברירה אלא לקבלו.

הצבעה

בעד הכתיב ביו"ד אחת גם בעתיד (ירד, ירדו וכו') – 8

בעד הכתיב בשתי יו"דים בעתיד (יירד, יירדו וכו') – 8

ההצעה לכתוב בשתי יו"דים (יירד, יירדו וכו') לא התקבלה.

י' עופר: החריגים המוצעים הבאים הם מילים יחידות, ובהן מילים ארמיות. למעט המילה ענב, הנהגית בפי רבים ענב אם איננה שם פרטי, קשה לקהל הרחב לקבל את כתיבן החסר. בחלק מהמקרים כמו שער ופרות, יש בכתיב החסר התנגשות עם מילים אחרות. החריגים המוצעים הם אלה: צורת הנפרד של עינב, שיכר, שיער והמילים פירות, ליצן וליצנות, וכן לעיל, לעילא, מלעיל, גרידא מן הארמית.

ר' גדיש: לכתוב פירות יש הרגל ותיק מאוד עוד מימי חכמינו.

מ' בר-אשר: בכתב יד קאופמן יימצאו שני הכתיבים – גם ביו"ד וגם בלי יו"ד. אגב, בכתב יד זה צורת היחיד נפרד של ענבים היא ענב. אני חושב שעל הכתיב המלא של המילים הארמיות יש הסכמה מלאה.

י' אליצור: גם המילים ליצן וליצנות הן מלשון חכמים. הן לא יימצאו במקורותינו בלי יו"ד, בניגוד למילה המקראית לץ. על כן נראה לי שדין ליצן וליצנות כדין לעיל וגרידא.

מ' בר-אשר: אני מסכים. ככל שירי פורים המילה ליצן כתובה ביו"ד כאילו היה השורש ל"ץ, וההגייה ביו"ד עיצורית רווחת עד מאוד.

ר' גדיש: אני רוצה להסב את תשומת הלב לבעיה בשלוש המילים עינב, שיכר, שיער: הצירי בהן מתקצר בנטייה, וההחלטה על היו"ד תהיה תקפה רק לצורות הנפרד. למשל שיער אבל שער ראשי. אני מניחה שהכתיב שיער יגרור אחריו גם את הכתיב שיער ראשי.

מ' מישור: אני מציע להצביע בנפרד על הכתיב המלא ביו"ד של המילה פירות כי נראה לי שסיכויי קבלתו הגבוהים ביותר.

מ' בר-אשר: כך נעשה.

הצבעה

בעד הכתיב המלא פירות – 15

בעד פרות – 0

הוחלט: פירות בכתב מלא.

בעד הכתיב המלא עינב, שיכר, שיער – 10

בעד ענב, שכר, שער – 3

הוחלט: עינב, שיכר, שיער (בנפרד) בכתב מלא.

מ' בר-אשר: אם אין התנגדות, נאשר בלי הצבעה את הכתיב המלא במילים הארמיות לעיל, לעילא, מלעיל, גרידא ובמילים ליצן וליצנות.

בלי הצבעה אושר הכתיב המלא של ליצן וליצנות ושל לעיל, לעילא, מלעיל, גרידא.

מ' בר-אשר: בשיבה הקודמת החרגנו עשרה שמות במשקל פְּעֻלָּה. ההחלטה היא שמשקל זה ייכתב בדרך כלל בלי יו"ד, אבל השמות אסיפה, בריכה, ברירה, גזירה, גניבה, עבירה, ערימה, פרידה, שריפה ופליטה ביו"ד. הגיעה אליי בקשה מן המזכירות המדעית שהחלטה הזאת תישקל מחדש.

י' עופר: הטענה היא שרשימה של עשר מילים היא רשימה ארוכה מדי. היא נראית שרירותית, וקשה מאוד לזכור אותה.

ע' אורנן: אין היגיון בהחרגת הרשימה הזאת. מי יצליח לשננה בבית הספר? אין טעם לקבוע כללים שרבים בהם כל כך היוצאים מן הכלל. אני גם מתנגד לחיפוש ב"גוגל" ולקביעה על פיו מה הכתיב הרווח. לשם כך לא צריך את האקדמיה. לא זאת הדרך הנכונה.

מ' בר-אשר: בקשת המזכירות המדעית היא להחריג רק שלושה שמות מהרשימה: **בריכה, ברירה ועבירה**. אני מציע לא להחריג אף אחד מהשמות, אך ודאי לא להחריג עשרה משלושים ושבעה שמות.

י' אליצור: כל שלושים ושבע המילים ברשימת משקל פְּעֻלָּה טובות בעיניי בלי יו"ד, כולל עברה. ייתכן שהייתי מחריג את **בריכה** – בגלל בְּרָכָה – ואת **ברירה**. אולי אף את **פליטה** כי זה הכתיב הרגיל במקרא.

מ' בר-אשר: הבעיה היא שיש גם פְּלִיטָה.

מ' זמלי: הכתיב **ברירה** מבטל את ההבדל בין **בְּרָה** ל**בְּרִירָה**.

מ' בר-אשר: נצביע תחילה בעד ונגד ההחלטה הקודמת להחריג עשרה שמות.

הצבעה

בעד החרגת עשרת השמות – 2

נגד – 12

מ' בר-אשר: נצביע כעת על שלושת החריגים שהציעה המזכירות המדעית. לא נצביע על רשימת חריגים ארוכה יותר.

בעד הכתיב המלא **בריכה** – 12

בעד **ברכה** – 1

בעד הכתיב המלא **ברירה** – 10

בעד **בררה** – 1

בעד הכתיב המלא **עבירה** – 8

עברה – 1

הוחלט על הכתיב המלא **בריכה, ברירה, עבירה**.

י' עופר: השאלה האחרונה על חריגי התנועה e היא שאלה שאין לה התייחסות בכללים הקיימים. מדובר ברצף תנועות במילים לועזיות דוגמת **תַּאֲטְרוֹן, מוֹזָאוֹן, רְאָלִי, שְׁבו**

התנועה הראשונה היא e. בעברית בין התנועות נכתבת אל"ף, והשאלה היא אם לפני תיכתב יו"ד. יש שלוש אפשרויות: לא לכתוב יו"ד בשום מילה; לכתוב יו"ד בכל המילים האלה; או לכתוב יו"ד רק בחלק מהמקרים – כשאחרי האל"ף אין אם קריאה. לפי ההצעה האחרונה ייכתב תיאטרון אבל מוזאון. ועדת הדקדוק התלבטה מאוד; פעם החליטה כך ופעם החליטה כך. בהצעה שלפניכם מוצע לכתוב יו"ד בכל המילים האלה: ריאלי, אידיאל, תיאטרון, מטיאור, מוזיאון, תיאולוגיה, פרוטיאין ועוד ועוד.

ח' כהן: הכתיב ראלי אינו קיים למעשה.

מ' בר-אשר: במשך עשרות שנים שיגענו את העולם עם הכתיב מוזאון. כיצד נאמר להם שמעתה יחליפו את השלטים ויכתבו מוזיאון? אי אפשר להפוך את האקדמיה לנלעגת.

ח' כהן: שיגענו את העולם, אבל העולם לא השתגע; יש מוזאוניס שכותבים ביו"ד. כל שינוי בנושא הכתיב יכול לגרור תגובות זועמות.

מ' מישור: איננו משגעים את הציבור. בשנת תשכ"ח, עת החליטו על שתי צורות כתיב בעברית, אמר בן-חיים שבחלוף הזמן תידון הסוגיה מחדש. חלפו קרוב לחמישים שנה, ואנו בוחנים כעת מה התקבל ומה לא התקבל. אינני חושש מן השינויים ומן התגובות לשינויים.

מ' בר-אשר: ההחלטה היא שהתנועה e אינה מובעת ביו"ד, אבל החריגים להחלטה רבים מדי.

ח' כהן: זאת המציאות.

י' אליצור: אין כותבים פרוטיאין ומטיאור ביו"ד, אבל מילים כמו ארכאולוגיה, גאוגרפיה ומוזאון נכתבות בדרך כלל ביו"ד. הייתי כותב את המילים הלועזיות כפי שרגילים לכותבן. האקדמיה צריכה להטות אוזן לקהל.

ר' גדיש: אנחנו מנסים ליצור כללים, לא רשימות של מילים. אי אפשר לקבוע כללים לפי הרגלי הכתיב של הציבור. בעבר תנועות e רבות במילים לועזיות נכתבו ביו"ד: כתבו דימוקרטיה, כתבו תיוזה. המגמה הזאת הולכת ומצטמצמת, ואני מציעה לחזק אותה. לא נוכל להחריג רק את המילים ארכאולוגיה, גאוגרפיה, מוזיאון, תיאטרון. אני מעדיפה שלא תיכתב יו"ד לציון התנועה e במילים לועזיות כלל. לכל היותר אפשר לדעת להחריג מילים כמו ריאלי ותיאטרון, שבהן אין אם קריאה אחרי האל"ף.

ח' כהן: בהקדמה לכללים משנת תשכ"ח נאמר שהם חלים על מילים עבריות ואינם חלים בהכרח על מילים לועזיות. אנו עסוקים עתה במילים לועזיות, אבל מעולם לא נקבע שהמילה ריאלי צריכה להיכתב בלי יו"ד. זה גם לא התחייב מן הכללים. אינני

יודע מדוע התעקשו בפרסומי האקדמיה לכתוב אותה ואת דומותיה בלי יו"ד ולנקד את האות שלפני האל"ף בצירי.

י' עופר: גאוגרפיה היא מילה עברית.

ח' כהן: לא, היא מילה שאולה. למה אנחנו צריכים להחיל את כללי הכתיב על המילים האלה? אפשר לשתוק.

ר' גדיש: הבעיה היא שיש לנו כללי ניקוד של מילים לועזיות. וכללי הניקוד של התנועות e, a, i, o, u – בניגוד לתנועות i, o, u – מבוססים על כללי הניקוד של המילים העבריות. יש גם ההחלטה הספציפית על הכתיב ביו"ד – בניקוד ובלי ניקוד – כשמוצא התנועה e בדרגתנועה eu , כמו במקרה של ניטרלי. אם שותקים מישהו צריך לפרש את השתיקה. במאגר מונחי האקדמיה כל הערכים מנוקדים. איך אכתוב בהם למשל את הרכיב $geo-$ גֵאוֹ- או גֵאוֹ-? לפי שעה כולם כתובים בלי יו"ד. להזכירכם אנו מנסים במילים לועזיות לקבוע כתיב אחד – בניקוד ובלא ניקוד.

ח' כהן: כל אחד יכתוב כחפצו. אם את רוצה לכתוב גאוגרפיה בצירי חסר, עשי זאת.

א' שורצולד: גם אני חושבת שאין זה המקום לקבוע את כתיבן של מילים לועזיות – כפי שאיננו קובעים כאן מתי מילה לועזית נכתבת בתי"ו ומתי בטי"ת, מתי בכ"ף ומתי בקו"ף.

א' ממזן: אני מסכים עם המבקשים למחוק את הסעיף על המילים הלועזיות. אני חושב שבכתיב ביו"ד אין כל יתרון – גם במילים כמו אידאל ותאטרון. רצוי לא להגיד דבר בעניין, אבל אם המזכירות המדעית תישאל, אני ממליץ לה לענות שהן ראויות להיכתב בלי יו"ד.

מ' בר-אשר: אם תישאל המזכירות המדעית, מן הראוי שתשיב כי אין החלטת אקדמיה. נצביע על הוצאת הסעיף מן הכללים.

הצבעה

בעד הוצאת הסעיף על כתיב מילים לועזיות מכללי הכתיב – 9

נגד – 3

הוחלט שלא לומר דבר על הכתיב חסר הניקוד של המילים הלועזיות שבהן יש אל"ף אחרי תנועת e (כגון רֵאָלִי, אֵידָאָל, תֵאָטְרוֹן, מֵטָאוֹר, מוֹזָאוֹן, תֵאוֹלוֹגִיָה, פֵרוֹטֵאִין).

הערת העורך: שאלת כתיבן של מילים לועזיות עלתה שוב בישיבה שן והועברה לוועדת הדקדוק. בהצבעה בהתכתבות (בדואר אלקטרוני) שנערכה בקרב חברי האקדמיה אושרה המלצת הוועדה כי במילים לועזיות כגון רֵאָלִי, אֵידָאָל, תֵאָטְרוֹן – שבאה בהן אל"ף בעלת תנועה אחרי תנועת e ואין אחרי האל"ף אם קריאה (ו או י) – תיכתב יו"ד לפני האל"ף: ריאלי, אידאל, תיאטרון; ראו להלן, ישיבה שן, סעיפים ד, ו.

י' עופר: אנו עוברים לכלל ה, כללי הכפלת וי"ו המציינת עיצור. בסעיף 3 נאמר כך: אין כופלים את הווי"ו בסמיכות לווי"ו אחרת: ווילון (ווילון), מכון (מכון); בכתב דקדוקי מְכוּן, מקווה (מְקוּוּה; בכתב דקדוקי מְקוּוּה), תקוות (תְקוּוּת), תיווך (תוּוּך), לצוות (לְצוּוּת).

הערה: כשנוצר רצף של שלוש וי"וים או יותר, מומלץ לנקד את הווי"וים המציינות את התנועות, כגון טוּוּת מקוּוּת (מְקוּוּת), ווּוּ (וּוּוּ).

אהרן ממן: מתנגד לאמור בהערה. אין ליצור רצף של יותר משתי יו"דים או וי"וים, למעט בלית ברירה, כמו במילה ווּוּ.

ר' גדיש: הרצף המתואר פה יכול להתבקש גם מן הכתיב הדקדוקי. המילה טוּוּת או לוּוּת אינה שונה מן המילה קוּנּוּת או רואוּת. בכללים הקודמים הייתה אמירה כללית שנמנעים מרצף של יותר משתי וי"וים, ולא הייתה התייחסות לבעיית טוּוּת. אנו מציעים לא להשאיר את הכתיב בשתי וי"וים כדי שלא יקרה שבניקוד מחויבות שלוש וי"וים ובלי ניקוד נוריד אחת מהן. תוצאה כזאת תהיה שינוי מהותי בעיקרון בסיסי של הכתיב הלא מנוקד, עיקרון שלפיו מספר אימות הקריאה בכתיב הלא מנוקד אינו קטן ממספרן בכתיב המנוקד.

ח' כהן: אי אפשר להוריד אימות קריאה מן הכתיב המנוקד.

מ' בר-אשר: מילה כמו טוּוּת חייבת להיכתב בשלוש וי"וים גם בכתיב הלא מנוקד. לפי הצעת ממן לא תהיה בכתיב הלא מנוקד הבחנה בין מְקוּוּת למְקוּוּת.

א' ממן: מבחינתי חמור יותר לראות שלוש וי"וים ברצף מלאבד את ההבחנה בין מְקוּוּת למְקוּוּת.

מ' בר-אשר: במה חמור רצף שלוש וי"וים מרצף של שלוש מ"מים, כבמילה מְמַמֵּשׁ?

א' ממן: גם זה חמור, אבל אין מה לעשות.

א' חזן: יש הכרל בין רצף של עיצורים לרצף אותיות שהן גם עיצורים וגם אימות קריאה. רצף של שלוש וי"וים מסמא את העיניים.

מ' בר-אשר: אפשר להתנחם בכך שהרצפים האלה אינם נפוצים.

י' עופר: ההמלצה להוסיף ניקוד עזר בוי"וים הלא עיצוריות מקילה על התוצאה.

מ' בר-אשר: נצביע על הצעתו של ממן שלא תהיינה יותר משתי וי"וים רצופות.

הצבעה

נגד כתיבת יותר משתי וי"וים רצופות – 2

מ' בר-אשר: הצעת ממך לא התקבלה. הסעיף וההערה נותרו בעינם.

י' עופר: בכלל ו, שעניינו הכפלת יו"ד עיצורית או אי-הכפלתה, יש שלושה שינויים שאיש לא ערער עליהם: תואר הפועל מִיד ושם התואר מִידי ייכתבו בלי ניקוד בשתי יו"דים; כך גם המילה שְׁמִים, שלא תוחרג עוד. לעומת זאת במילים מעטות דוגמת הַי, המסתיימות ב־ay שאיננה כינוי הקניין למדבר, היו"ד לא תוכפל. כך ממילא היה עד כה במילים השכיחות ביותר, דוגמת חי, מתי, אולי. הכפלת היו"ד נדרשת בעיקר בכינוי הקניין – למען הבדל למשל בין בְּנֵי וּבְנֵי לבין בְּנֵי.

מ' בר-אשר: אם איש לא ערער על השינויים האלה, נעבור לכלל הבא.

ח' כהן: אני מתנגד לכלל ז – הכלל הממליץ על ניקוד עזר במקום שיש חשש לדרו-משמעות. לפי תפיסתי ניקוד עזר הוא פתרון דחק של אין ברירה. תוספת אימות קריאה לשם הבחנה בין מילים דומות היא הפתרון הראוי. אם הכתיב אסיפה פותר את הקושי שיש בכתיב אספה, צריך לבחור בו ולא לנקד אספה; אם הכתיב מינהל פותר את הקושי שיוצר הכתיב מנהל, יש לבחור בו ולא לנקד מנהל; וכך גם ייצא במקום יצא וכיוצא באלה עוד מילים הרבה. אם אין ברירה, אז אין ברירה, אבל ניקוד העזר מומלץ בכלל גם במקרים שלתפיסתי יש ברירה. ניקוד עזר משמעו שהכלל איננו טוב דיו, ואם יש דרך אחרת, יש ללכת בה.

מ' בר-אשר: אני דווקא חסיד גדול של ניקוד חלקי. גם שפות אחרות, כמו צרפתית, מבחינות בכל מיני סימנים בין מילים שונות.

ח' כהן: לא מפריע לי שאחד ינקוט ניקוד עזר ואחד – אימות קריאה. אינני מקדש אחדות. לו הייתה מתקבלת גישתי – שאותה גם הבעתי במכתב ארוך לנשיא האקדמיה – לא הייתה האקדמיה קובעת כללי כתיב חסר ניקוד. להזכיר בניקוד יש גם הבעיה שהציבור אינו יודע לנקד.

מ' בר-אשר: לא אכפת לי אם במקום צירי ישימו סגול.

ח' כהן: אז לא להיבהל ממודעות שאינן מנוקדות כהלכה?

מ' בר-אשר: רשות הרבים היא דבר אחר.

ח' כהן: שם זה ניכר.

א' ממך: כלל ז מיותר כי יש בו מעין סתירה בגופו. אם הוא כלל, עליו להיות מחייב, אבל הוא בגדר המלצה. המלצות הן מעניינה של המזכירות המדעית, לא של המליאה.

ח' כהן: המלצות ניתנות להוצאות ספרים הרוצות כתיב אחר. אבל מדוע להפוך המלצה לחוק?

מ' בראש: ייתכן שצריך לשנות את הכותרת מכלל להמלצה.

נעבור לשאלה הסבוכה שהשארנו לסוף – כלל ח, העוסק בדרכי שילוב הניקוד בכתיב שמלכתחילה לא היה מנוקד. כידוע בפיוטים הכתובים מלא נהוג להשאיר את אימות הקריאה ולנקד בניקוד היליני, למשל **חֹכְמָה**, **דּוֹבֵר**. עמדתנו היא שבטקסטים מלאים הניקוד מוטל על הכתיב החסר – הוא הכתיב היליני – כנהוג בשירה. אבל השאלה היא מה קורה כשאדם מבקש לנקד מילה יחידה בטקסט הכתוב בכתיב מלא. אם תתקבל המלצת הוועדה, תנוקד המילה **חוכמה** בחולם (**חֹכְמָה**) והמילה **חולשה** בשורוק (**חולְשָׁה**).

י' עופר: את כלל ח צריך לכלל הפחות בניקוד של מילים יחידות. מוסכם על הכול שפה ושם צריכה להיות אפשרות להרכיב ניקוד על כתיב מלא בלי החובה להעביר תחילה את המילה ממערכת כתיב אחת למשנה. לכן בכל מקרה נדרשה הוועדה להכריע אם בניקוד מילה דוגמת הוועד ינתן הפתח על הו' הראשונה, השנייה או על שניהן. מעבר לכך יש גם השאלה העקרונית, שעלתה כאן במליאה, אם אפשר לכתוב טקסט מלא בכתיב מלא ומנוקד, למשל ספרי לימוד לכיתות הנמוכות או ספרי ילדים. בהקדמה לכללים כתבנו כך: "כללי הכתיב החדשים קובעים את הכתיב העיקרי של העברית בימינו... כתיב זה נועד לשמש בעיקר בכתיבה בלא ניקוד אך גם בכתיבה בניקוד חלקי ואף מלא, בעיקר בספרי לימוד ובספרי ילדים". משה פלורנטין התנגד למשפט הזה בתוקף רב וטען שבכך אנו ממציאים כתיב חדש, כתיב שלישי. אך גם בלי להכריע בשאלה העקרונית, יש כאמור צורך בכלל ח למילים יחידות. וזה נוסח הכלל כפי שניסחה ועדת הדקדוק:

הרוצה לשלב את הניקוד במילים הכתובות בכתיב הפשוט, ינקוט דרך זו:

- א. כל סימני הניקוד משמשים, למעט קיבוץ, הווי אומר: פתח וקמץ, צירי וסגול, חיריק, חולם, שורוק, שווא וחטפים, דגשים (חזקים וקלים), מפיק ונקודות ההבחן של השי"ן. הקמץ הקטן משמש רק באותיות השימוש (נְאֻנִיּוֹת).
- ב. כל וי"ו המציינת u תנוקד בשורוק, למשל חולְצָה, מוֹעֵמֵד.
- ג. וי"ו המציינת o תנוקד בחולם, למעט וי"ו המייצגת חטף קמץ. לפיכך: שוֹפֵט, שְׁלוֹשׁ; כּוֹתֵל, שְׁלוֹשֶׁת; חֹכְמָה, כּוֹתֵל; שְׁלוֹשֶׁתם, מוֹעֵמֵד; אבל חוֹרְפִים.
- ד. וי"ו ויו"ד עיצוריות מוכפלות ינוקדו באות הראשונה, כגון הוֹעֵד, הֵייתָה, דְיִים. במילים כגון מטרייה, צִיר שבהן היו"ד הראשונה מציינת את התנועה i, סימן התנועה יבוא ביו"ד השנייה: מְטְרִיָּה, צִיר.

ר' גדיש: אם אין הסתייגויות מהצעות כלל ח, אפשר לדעתי לקבלו כפי שהוא. מתי להשתמש בו? זאת כבר שאלה אחרת המצריכה דיון נפרד, אבל בכלל ח אנו מנסים בראש ובראשונה להסדיר את הדברים כי נוהגות שיטות משיטות שונות. הרוצים לראות כיצד זה נעשה יכולים לפתוח את המילון למונחי צה"ל שכתב שמשון הופמן. כל המונחים ניתנים בכתיב מלא ומנוקד – כנרמז כבר משם המילון בכריכה: הַמִּילוֹן לְמוֹנְחֵי צֶה"ל.

מ' מישור: הכנתי מראש על שאלה זו דברים קצרים בכתב. ברשותכם אקרא באוזניכם: [קורא מן הכתב]

לפני שנים אחדות פרסמתי בביטאון של האקדמיה ללשון הצעת רפורמה בניקוד – מפורטת, מנומקת ומודגמת – לצרכים מעשיים כמובן. אין לי שום כוונה למשל לנקד מחדש את התנ"ך או את הסידור או את ביאליק. עליי להבהיר שעמדתי כלפי רפורמות בלשון עומדת על שני עקרונות: (א) אין לפגוע בדקדוק התקני; (ב) כל שינוי שיוצע צריך להיות מעוגן במורשת התרבות שלנו.

כשהחליט היישוב המתחדש בארץ בשלהי המאה התשע-עשרה לאמץ את המבטא הספרדי, המשכו של המבטא הארץ-ישראלי הקדום, מן הדין היה לאמץ לצורכי יום-יום את שיטת הניקוד המתאימה לו. שיטה כזאת הייתה קיימת בימי הביניים, בכתבי יד מנוקדים שיצאו מתחת ידיהם של בני עדות ישראל שמסורת הגייתן הייתה זהה למסורת ההגייה שלנו: במהדורות עתיקות של ספרות חז"ל, של סידורי תפילה ושל ספרי מקרא. הנקדנים ההם רק החליפו את חמשת סימני הניקוד הארץ-ישראליים שברקע ההגייה שלהם במקביליהם הטברניים, בתנועת a אחת ובתנועת e אחת. אפשר היה לחזור שבע מאות או שמונה מאות שנה אחורה, לגייס משם את הפתרונות שהתרבות שלנו הושיטה לנו בקנה ולשלב אותם שילוב אורגני לצרכינו, על פי תקן העברית שלנו. לשון אחר: להחיות את שיטת הניקוד הטבעית של המסורת הספרדית. להחזיר עטרה ליושנה. ומן הדין היה שעל יסוד שיטת הניקוד הזאת תילמד תורת הצורות של העברית. ואפשר! כל הדקדוק התקני עד אחרון פרטיו ניתן לתיאור מדויק כחמש תנועות.

וכאן אני מבקש לעמוד על אחד מיסודות היהדות: ביהדות שום דבר אינו בטל, אינו מתיישן. כל היצירה היהודית שמורה בארון הספרים היהודי, כל היצירה פתוחה למעיין ומזומנת לשעת הצורך. התפתחות התפיסות והעמדות ביהדות אינה לינארית אלא מקבילה; מה שנעשה ברגע מסוים לדרך המלך אינו בהכרח פרי השלב שקדם לו, אלא יכול להיות קו התפתחות שהיה חבוי בשוליים והמתין לשעת הכושר. נזכור שעצם הנטישה של הכתיב המקודש של ילין נתמך בשינוי היחס של המחקר כלפי לשון חכמים במהלך המאה החולפת.

אמרתי שעם החלטת היישוב המתחדש בארץ לאמץ את המבטא הספרדי מן הדין היה לאמץ את שיטת הניקוד המתאימה לו – בהשראת אותם כתיבי יד מימי הביניים. למה לא נעשה הדבר? מן הסתם מתוך שמרנות, מתוך דבקות עיוורת בניקוד המופר והידוע שעל פיו נבנה הדקדוק הקלסי. אבל היה גם טעם אחר: הניקוד הארץ-ישראלי התגלה עם חשיפת האוצרות שבגניזת קהיר בשנת 1896. למען הדיוק, דפים מן הגניזה כבר התגלגלו לידיהם של סוחרי עתיקות עוד מקודם; טקסט שכלל ניקוד ארץ-ישראלי התפרסם כבר ב-1895. הגניזה כללה כרבע מיליון קטעים, מהם עתיקים מאוד שהעלו מתהום הנשייה עולם תרבותי עשיר ביותר. בתחום תולדות העברית חייבה הגניזה בדיקה מחודשת של כל המקובלות. מיון הקטעים ארך יותר משבעים שנה, ומחקרם עדיין רחוק ממיצוי.

לענייננו, כשנרונה שאלת הכתיב והמבטא בראשית המאה שעברה, טיבו של הניקוד הארץ-ישראלי פשוט לא היה ידוע דיו. באנציקלופדיה "אוצר ישראל" של אייזנשטיין בערך "ניקוד" (כרך ז, 1912) יש סעיף ארוך על הניקוד הבבלי, אבל עדיין אין זכר לניקוד

הארץ-ישראלי. וממילא כל כתבי היד מימי הביניים שהיו מנוקדים שלא על טוהרת הניקוד הטברני היו בחזקת משובשים וחסרי כל ערך מעשי. אבל בינתיים חכמנו, והיחס לניקוד הארץ-ישראלי השתנה. מה שלפני מאה שנה היה חסר ערך מעשי יכול להיות היום המפתח לתיקון המבוכה שבדבקות העיקשת בניקוד הטברני. מן הדין שעמדה זו תידון באקדמיה.

מ' בר-אשר: נחכה לספר הדקדוק שאתה כותב בשיטת חמש התנועות.

מ' מישור: 140 דפים הכוללים 560 סעיפים ומתארים את דקדוק העברית התקנית עד אחרון פרטיו בניקוד ובמורפולוגיה.

מ' בר-אשר: כשיופיע הספר ודאי ייפתח הדיון מחדש, ותתגלה השמרנות היהודית בכל עוצמתה.

מ' מישור: לצורך הדיון העקרוני – אם ראוי לקבל את שיטת חמש התנועות – אני יכול להגיש בשלב הראשון את החלקים הכלליים יותר על הניקוד והמורפולוגיה.

מ' בר-אשר: יהיה סמוך ובטוח שהנושא יבוא לדיון. בינתיים אני ממליץ לקבל את האפשרות לכתוב בכתוב מלא ומנוקד רק מילים יחידות ולא ספרי לימוד וספרי ילדים אחרים. אומנם זקן חברינו יהושע בלאו, שבהיכנסו לשנתו ה-98 התנצל שאינו בא עוד לישיבות, גורס שכך צריכים להיכתב ספרי הלימוד לכיתות הנמוכות. אבל נראה לי נכון שלא לקבל החלטה על מערכת כתיב שלישית בעברית גם אם כך נעשה במילון מגידו ובמילון צה"ל. אנו שואפים לכתוב אחיד, לא לריבוי שיטות.

י' עופר: אני חושב שראוי לדון בשאלה הזאת ולהכריע בה.

מ' בר-אשר: על כורחנו הסתיימה הישיבה ולא נותר זמן לדון בשאלה. על כן אני מציע להסתפק לעת עתה בהצבעה על הרכבת הניקוד על הכתיב המלא במילים יחידות. הדיון העקרוני על טקסטים שלמים יחכה להזדמנות אחרת.

ה צ ב ע ה

בעד נוסח כלל ח – 12

הסעיף אושר.